

né vydavateľstvo, ktoré malo podtitul národné a slovenské vydavateľstvo beletrie a umenia. Ako jediný sa pripúšťalo. Povedzte mi, kde je Tatran po páde režimu? Tatran mal jediný budovy. Sprivatizovala ho jedna redaktorka, ktorá dodnes vydáva pod tou značkou... Ako je možné v kultúrnom štáte bez koncepcie, aby sa toto stalo?

L. P.: Zaslúžili ste sa aj o federalizáciu Zväzu československých spisovateľov na konci šesťdesiatych rokov... Ako to prebehlo?

V. Š.: V jubilejnom čísle Literárneho týždenníka Jozef Mikloško hovorí o týchto procesoch selektívne. Poverili ma tým v budove na Štefánikovej (predtým Obrancov mieru), keď som bol šéfredaktor Revue svetovej literatúry... Veľa som cestoval, získal som mnohé informácie... Potom som založil vedný odbor, veda o vede, kabinet pre výskum vedy. Vyvolal som pobúrenie, dostal som trest. Vtedy som si uvedomil, že sú tu veľké napätia, ktoré treba analyzovať, a išlo to až do armády... V roku 1962 som bol vojak, tankista, preto som musel ísť slúžiť do českého mesta Čáslav. Boli tam tri pluky, a samí Slováci... Hovorím to preto, lebo u nás bola snaha počesťovať. My sme nemali mať prekladovú literatúru, Dante ho nám ponúkali vo Vrchlického preklade. Neboli slovenské preklady, a nemali byť. Nemali sme mať ani časopis Revue svetovej literatúry. Česi už desať rokov vydávali taký časopis. Vtedy sme to volali otváranie okien... S Bartkom sme sa usilovali založiť Revue svetovej literatúry, no mali sme obrovské problémy. Nakoniec sa to podarilo, ale dva razy ma vylúčili z redakcie. To všetko sa odohrávalo v jednej budove na Štefánikovej, kde sídlil Zväz československých spisovateľov... Proces federalizácie presadil Husák s Novomeským, a my sme tú kauzu začali otvárať v Kultúrnom živote. A tam pracovala aj Vierka Müllerová (budúca Husáková žena - pozn. red.)... Ja som v tom čase začal písať do Slovenských pohľadov, bolo to okolo roku 1963, vtedy bol šéfredaktor Milan Ferko... A Viera Müllerová sa poznala s Husákom a bola spojivom v kontexte boja za federalizáciu Zväzu... Husák presadil federáciu, aby sme pokračovali aj napriek okupácii. To bol jediný pozitívny moment - keď bol hegemon, čiže Praha, oslabený, my sme sa snažili presadzovať svoje záujmy a najmä Novomeského heslo „rovny s rovnými“. To sa prejavilo aj pri federalizácii Zväzu československých spisovateľov. Na Václavaku bolo napísané: „*Toto je štát dvoch rovnoprávných národov, Čechov a Slovákov.*“

Zhovárať sa Lukáš Perrný

PETER MRÁZ

PODĽAVORINSKÁ NA PRAHU SLOVENSKEJ MODERNY

Ludmila Riznerová (1872 – 1951) sa v roku 1895 stala prvou ženou v histórii slovenskej literatúry, ktorej vyšla samostatná zbierka básní. Napísala ju pod pseudonymom PodĽavorinská, vydala v Ružomberku a dala jej názov *Z vesny života*.

Stanislav Šmatlák sa o debutovej zbierke básní Ludmily PodĽavorinskej vyjadril ako o prvotine pozoruhodnej svojím „citovým a významovým nalaďením“, v ktorom sa túžba po láske stretáva „s nárokom na čistý a pravdivý cit a z ich stretnutia vzniká vnútorný konflikt, ustavične zasahujúci citový život človeka a stávajúci sa rozpoznávacím znakom nescelenosti, neúplnosti jeho individuálneho bytia“ (Šmatlák, 2001, s. 243).

Michal Gáfrík v tejto súvislosti konštatuje: „*Nechcel by som buďiť nepodložný dojem, že PodĽavorinská svojou prvou zbierkou dosiahla nejaké závažnejšie umelecké výšky. Nič také sa nestalo ani v nasledujúcich rokoch v knižne už ne publikovaných básňach. Na to bola táto prvá opravdivá slovenská poetka predsa len príliš priemernou, ľudsky aj umelecky nie príliš vyhranenou osobnosťou.*“ (Gáfrík, 2001, s. 149).

Na druhej strane však PodĽavorinská bola „svojská, nekopírujúca, ba nejednou zložkou svojej poézie – pravda, na značne nižšej úrovni – (...) predbehla poéziu slovenskej moderny“ (Gáfrík, 2001, s. 150).

Moment anticipácie poetiky slovenskej moderny je podľa Michala Gáfríka badeľný v tej časti zbierky *Z vesny života*, v ktorej sa autorka „*dokázala pocitovo aj výrazovo skoncentrovať, ale pritom udržať lyrickú čistotu a emotívnu silu, ľahkosť a spád svojho verša*“ (Gáfrík, 2001, s. 150).

Takouto časťou PodĽavorinskej zbierky je básen *Za súmraku*, ktorá je „*niektorými čiastkovými zložkami svojej poetiky*“ porovnateľná s Kraskovou básňou *Plachý akord*.

Ivan Krasko situuje svoj lyrický subjekt do prírody, ktorej nevyppovedané psychicko-fyziologické prejavy sú v tiesnivej harmónii s jeho citovým rozpoložením:

*Za búrnej, tmavej noci
ja blúdil sám a sám,
závidel ronenie slz
tým čiernym nebesám.*

(Krasko, 1966, s. 54)

Ludmila Podjavorinská potrebuje rozsiahlu expozíciu, venovanú opisu prírody, pri ktorom necítme takú spätosť prírodného bytia s bytím subjektu ako u Ivana Kraska. Do popredia Podjavorinskej textu vystupuje napätie a moment očakávania:

*Hmla hustá na doline,
hmla hustá na horách,
na nebi sedé mraky
a blato na cestách.*

*A ticho ako v hrobe –
až súži v hrudi dech –
len Meluzína nóti
sta pieseň na posmech.*

(Podjavorinská, 1987, s. 22)

Podjavorinskej lyrický subjekt vstupuje do básne až trefou strofou:

*Ja sama sedím v chyži
a dumám, hľadiac v diaľ,
o mniške, ktorú osud
do cely zahrabal.*

Kraskov lyrický hrdina si vytvára priestor na rozvíjanie prejavov duše pre miestňovaním. Báseň dostáva dynamickejši charakter:

*Bez cieľa šiel som vo svet
a hľadal úľavu:
papršlek do tmy srdca,
liek v hlavu bolavú.*

Podjavorinská ostáva pri statickom stvárnení básnického subjektu, ktorý dostáva priestor na priame deklamovanie svojich pocitov:

*O ružiach nevykvetlých,
o vesne bez kvetov –
o slzách vylúdených
rozsmarňou žitia hrou.*

Ivan Krasko umožňuje svojmu subjektu intenzívne, hoci neúspešné hľadanie kontaktu s ľuďmi:

*Ach, niekde vedľa cesty,
u starých božích múk
našiel som zúfajúcich
pár chladných, mokrych rúk.*

Podjavorinská znemožňuje lyrickému subjektu kontakt jeho statickosťou, a tak výhodiskom preňho ostáva len oslovovať sám seba:

*A ohňa na kozube
posledná zháša žiar – –
ku chladnej vlhkej stene
horúcu tiskám tvár*

*a sama po tme sediac
sa snažím rozľúštiť:
jak môže moje srdce
o svetle, blahu sniť?!*

Lyrický subjekt básne *Za súmraku* ostáva na mieste a my cítime jeho bezvýhodiskovosť, osamelosť. Henrich Jakubík v tejto súvislosti hovorí dokonca o „*hypertrofii samoty*“ Podjavorinskej lyrického subjektu a na margo básnickej zbierky *Z vesny života* dodáva: „*Samota a žiaľ sú pre poetku spojitými nádobami, ktoré sa navzájom ovplyvňujú (žiaľ pramení v ľúbostrnom rozčarovani a z neho vyplývajúcej realnej samoty a pociťovanej osamelosti)*“. Poetka ich personifikuje do podoby živých organizmov, s ktorými vedie dialóg, menej však s nimi bojuje: *stav istej letargie a odovzdanosti osudu býva len zriedkavo prerušeny krátkymi vzburami, aby sa vzápätí vrátil do stavu citovej rezignácie, čo je podoporené aj obrazmi zväčša pochmúrnej jesennej prírody (...)* či inak plynúceho času, medzi

prstami pretekajúceho života“ (Jakubík, 2013, s. 120).

Ivan Krasko, naopak, umožňuje dynamickým stvárnením prejavu svojho lyrického subjektu vyjadriť možnosť zmeny. Hoci teda subjekt básne *Plachý akord* nenačádza iný subjekt, ku ktorému by príliš natrvalo („*Snáď skutočnosť to bola, / a možno púhy sen: zabudli ruky na mňa, / keď svitnul biely deň...*“), my cítime, že napriek bólu vžarujúceho z jeho duše je schopný v budúcnosti niekoho blízkeho nájsť: „*Len pociť ostal temný, / kys' bólu odťienok, / akoradom plachým hučí / z hasnúcich spomienok.*“

Naznačené porovnanie ukazuje, že hľadanie spoločných básnických prvkov v poézii Ludmily Podjavorinskej a Ivana Kraska je možné. Ich lyriku spája námet človeka-samotára s bolesťou v duši, ktorú potrebuje niekomu vypovedať. Podjavorinská náznakom predznamenal tvorbu slovenskej moderny.

Literatúra

- GÁFRÍK, Michal: *Na pomezí moderny*. Bratislava : Slovenský spisovateľ 2001
- JAKUBÍK, Henrich: *Samota a osamelosť v literatúre slovenského realizmu a moderny*. In BARIÁKOVÁ, Zuzana et al.: *Samota a osamelosť (vo vybraných textoch slovenskej umeleckej literatúry)*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku 2013, s. 100 – 138
- KRASKO, Ivan: *Súborné dielo Ivana Kraska I. Ed. Michal Gáfrík*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1966
- PODJAVIDORINSKÁ, Ludmila: *Dielo*. Bratislava : Tatran 1987
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Bratislava : Literárne informačné centrum 2001

Danilo Yuksanovič: *Matrica*. Sprostredkovateľ, kombinovaná technika, plátno, 2020

